

УДК 811.111'282.3(410.15):801.6

ГРИГОРАШ В.С.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ МЕЛОДИЧНОГО ТА ТЕМПОРАЛЬНОГО КОМПОНЕНТІВ ІНТОНАЦІЇ МОВЛЕННЯ НОСІЇВ ЙОРКШИРСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Стаття присвячена аналізу мелодичних та темпоральних компонентів інтонації мовлення носіїв Йоркширського діалекту, які належать до різних вікових груп, а саме: юність, молодість, зрілість та похилий вік. Матеріалом дослідження послуговували аудіозаписи читання ідентичного тексту інформантами різного віку та монологічні частини інтерв'ю, вилучені з Міжнародного архіву англійських діалектів (IDEA). Аудитивний аналіз дозволяє чітко виділити основні інтонаційні ознаки, які маркують мовлення представників різних вікових груп: основні типи шкал та номенклатуру термінальних тонів, а також особливості темпу мовлення носіїв Йоркширського діалекту.

Ключові слова: мелодичний компонент, темпоральний компонент, шкали, термінальні тони, темп мовлення.

Григораш В.С.. Возрастные особенности мелодического и темпорального компонента интонации речи носителей Йоркширского диалекта. Стаття присвячена аналізу мелодических и темпоральных компонентов интонации речи носителей Йоркширского диалекта, которые принадлежат к различным возрастным группам, а именно: юность, молодость, зрелость, пожилой возраст. Материалом исследования послужили аудиозаписи чтения идентичного текста информантами различного возраста и монологические отрывки интервью, представленные в Международном архиве английских диалектов (IDEA). Аудитивный анализ позволяет четко выделить основные интонационные особенности, которые маркируют речь представителей различных возрастных групп: основные типы шкал и номенклатуру терминальных тонов, а также особенности темпа речи носителей Йоркширского диалекта.

Ключевые слова: мелодический компонент, темпоральный компонент, шкалы, терминальные тоны, темп речи.

Grygorash V.S. The age peculiarities of melodic and temporal intonation components of Yorkshire dialect speech. *The following article is dedicated to the analysis of melodic and temporal intonation components, which mark the Yorkshire dialect speech. The speakers represent four age groups: adolescence, youth, adulthood, senior age. Audio recordings with pieces of text reading and interview were chosen as the material for the research. The auditory analysis emphasizes the main intonation peculiarities, which mark the speech of different age group representatives: types of heads and nuclear tones and peculiarities of speech tempo.*

Key words: melodic component, temporal component, types of heads and nuclear tones, speech tempo.

Вік людини складає основу її існування, визначає межі фізичного розвитку та соціальні можливості особистості, поступове отримання статусу та примноження частки особистісної значущості в суспільстві, конструювання власної історії та єднання зі світовим розвитком [7].

Враховуючи соціальну значущість та важливу роль віку в житті кожної людини, не дивно, що протягом другої половини 20 та на початку 21 століття увага багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників [4; 6; 7; 8; 9; 11; 12] була прикута саме до проблеми вивчення вікових аспектів соціальної та антропологічної характеристик індивіда.

Однак, слід зауважити, що питання про вікові особливості мовлення людини взагалі, а також про інтонаційне оформлення мовленнєвого висловлювання зокрема, залишаються не достатньо дослідженими і дають можливість лінгвістам зробити свій внесок у вирішення проблеми, яка потребує більш детального вивчення в процесі нових соціолінгвістичних досліджень: яким чином і якою мірою змінюється інтонаційне оформлення мовлення людини протягом життя?

Саме тому, вивчення інтонаційних ознак мовлення комунікантів різного віку, а точніше просодичних ознак їх мовленнєвої актуалізації набуває особливого значення.

Подане дослідження являє собою перцептивний (аудитивний) аналіз інтонаційних характеристик мовлення представників різного віку, які є носіями Йоркширського діалекту. Вибір Йоркширського діалекту в якості **матеріалу дослідження** пояснюється обмеженістю визначення інтонаційних характеристик мовлення жителів одного з найбільших графств Північної Англії. Йоркширський діалект походить з давньоанглійської та давньоскандинавської мов. Традиційно говорять про певну негомогенність Йоркширського діалекту. Хоча творці «Огляду англійських діалектів» Ортон та Діт [14] виділяють в його межах велику кількість міських та сільських діалектів, однак існують три основні різновиди діалекту – діалекти Північного Райдингу, Східного Райдингу та Західного Райдингу. Що ж стосується ступеня вивченості поданого діалекту, слід зауважити, що він детально описаний з точки зору особливостей вимови приголосних та голосних, тобто сегментного рівня [3; 5; 15; 16; 17], його лексичних особливостей [13; 17], але питання вивчення його інтонаційних особливостей залишилось поза увагою дослідників.

Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю дослідження соціолінгвістичної варіативності вікових інтонаційних особливостей, що характеризують мовлення носіїв Йоркширського діалекту.

Мета дослідження полягає у виявленні найбільш частотних мелодичних конфігурацій та темпоральних особливостей мовлення носіїв діалекту, які представляють чотири вікові групи: юність, молодість, зрілість, похилий вік.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання дослідження**:

1. Провести аналіз мелодичних конфігурацій предтермінальної та термінальної частини синтагм, які вимовляються мовцями різного віку.
2. Виявити основні закономірності й тенденції у виборі інтонаційних моделей в залежності від віку мовця.

Дослідження базується на зразках читання тексту “Comma Gets a Cure” (представлений на офіційному інтернет-сайті IDEA та спеціально складений для вивчення фонетичних особливостей англійських діалектів) та квазіспонтанного монологічного мовлення інформантів, загальною тривалістю звучання 28 хвилин 18 секунд. Інформанти, які проживають у Західному та Північному Йоркширі, – це чоловіки та жінки, зайняті у різних сферах діяльності (див. табл. 1). За своїми віковими характеристиками інформанти склали 4 групи, а саме юність (17-25 років), молодість (25-35 років), зрілість (35-60 років) та похилий вік (60-80 років) [7].

Таблиця 1

Соціальний статус інформантів

Професія	Вік	Стать	Клас
пенсіонерка	90	жіноча	робітничий
сантехнік	53	чоловіча	робітничий
оператор-адміністратор	49	чоловіча	робітничий
секретар - ресепшеоніст	30	жіноча	нижчий середній
помічник режисера телебачення	27	чоловіча	нижчий середній
студент-коледжу	20	чоловіча	нижчий середній

Основною одиницею аналізу особливостей реалізації інтонаційних характеристик була обрана синтагма, яка являє собою фонетичну єдність, що виражає єдине смислове ціле в процесі мовлення-думки, формальним критерієм якого є пауза [10, 86]. Короткі синтагми та паузи створюють враження уривчастості, неплавності думки, в той час, як довгі синтагми свідчать про більш глибоке обдумування сказаного. Слід зазначити, що в діалектному мовленні межі синтагм менш чітко зазначені, що особливо характеризує розмовне мовлення.

Аудитивний аналіз проводився у два етапи: на першому етапі були проаналізовані аудіо записи читання тексту з метою вивчення номенклатури та частотності використання основних шкал та термінальних тонів, а також темпу мовлення інформантів.

Проведені раніше дослідження варіативності регіональної інтонації доводять, що читання ідентичного тексту, як ніякі інші види мовленнєвої діяльності, нівелює вплив ситуативної варіативності на лінгвістичну характеристику мовленнєвих реалізацій. Такий вид мовленнєвої діяльності характеризується використанням закріплених в системі мови форм. Це дозволяє припустити, що мовці цілком усвідомлено підходять до вибору правильної артикуляції звуків мовлення та використовують нормовані інтонаційні моделі [1; 2].

На другому етапі проводився аналіз вищезазначених мелодичних та темпоральних компонентів інтонації, але на матеріалі непідготовленого монологічного мовлення, яке представляє відповіді на питання інтерв'ю з тими ж самими інформантами. Таким чином, витримана єдина стилістична направленість, а саме монологічна частина інтерв'ю, його тематична орієнтованість, яка являє собою автобіографічну інформацію: кожен з інформантів розповідає про своє походження, дитинство, сім'ю, освіту, влюбання, тобто ті речі, які найбільш їм близькі та знайомі. Важливу роль відіграють неформальна атмосфера, неофіційна бесіда з інтерв'юером, що сприяють створенню позитивного емоційного стану мовців.

До основних типів шкал, зафіксованих у мовленні носіїв Йоркширського діалекту, належать низхідна, рівна, хвилеподібна, висхідна, ковзна, скандентна, однонаголошена, шкала з порушеною поступовістю (див. табл. 2 та табл. 3).

Таблиця 2

Частотність вживання основних шкал (читання)

Інформанти	Основні шкали, %								
	Низхідна	Рівна	Скандентна	Ковзна	Висхідна	Однонаголошена	З порушеною поступовістю	Хвилеподібна	Разом
Пенсіонерка (90 р.)	30,8	23,1	1,9	7,7	1,9	25,0	9,6	–	100,0
Сантехнік (53 р.)	33,9	39,6	1,9	1,9	–	17,0	5,7	–	100,0
Оператор-адміністратор (49 р.)	30,0	44,0	2,0	4,0	–	18,0	2,0	–	100,0
Секретар-ресепшеоніст (30 р.)	37,0	29,6	–	5,6	1,9	18,5	7,4	–	100,0
Помічник режисера телебачення (27 р.)	18,2	63,6	–	6,8	–	11,4	–	–	100,0
Студент коледжу (20 р.)	41,0	45,5	–	4,5	–	4,5	4,5	–	100,0

Таблиця 3

Частотність вживання основних шкал (інтерв'ю)

Інформанти	Основні шкали, %								
	Низхідна	Рівна	Скандентна	Ковзна	Висхідна	Однонаголошена	З порушеною поступовістю	Хвилеподібна	Разом
Пенсіонерка (90 р.)	36,8	11,8	–	14,7	22,0	4,4	4,4	5,9	100,0
Сантехнік (53 р.)	29,7	12,5	–	1,5	6,3	29,7	–	20,3	100,0
Оператор-адміністратор (49 р.)	25,8	33,3	–	4,6	1,5	22,7	–	12,1	100,0
Секретар-ресепшеоніст (30 р.)	42,1	42,1	–	–	–	10,5	–	5,3	100,0
Помічник режисера телебачення (27 р.)	7,0	67,4	–	–	4,7	18,6	–	2,3	100,0
Студент коледжу (20 р.)	19,2	66,0	2,1	2,1	2,1	6,4	–	2,1	100,0

Результати дослідження частотності використання основних шкал свідчать про рекурентність низхідної (середні показники складають: 31,8 % у читанні та 26,7 % у монологічному висловлюванні) та рівної шкал (середні показники складають: 40,9 % у читанні та 38,9 % у монологічному висловлюванні) за всіма віковими групами. Використання поданих типів шкал у проаналізованих ситуаціях спілкування цілком обґрунтовано, адже вони належать до групи стилістично нейтральних шкал та не мають яскраво вираженої емоційної забарвленості, а високий відсоток їх використання пояснюється монологічним характером досліджуваного тексту, де преvalюють ствердження розповідного типу.

За частотністю використання рівних шкал як при читанні, так і квазіспонтанному монологічному висловлюванні домінує мовлення молодих людей віком 20-27 років, а саме студента коледжу та помічника режисера телебачення (45,5 та 63,6 % при читанні тексту; 66,0 і 67,4 % при монологічному висловлюванні). Загалом, при аналізі монологічної частини інтерв'ю спостерігаємо наступну картину: зі збільшенням віку інформантів кількість рівних шкал зменшується (66 % у представника молоді; 11,8 % у представника похилого віку), що можна пояснити загальноанглійською тенденцією вирівнювання мелодичного контуру та значним впливом таких соціальних чинників як освіта та професія.

Заслужує уваги спостереження стосовно збільшення із віком частотності вживання однонаголошених шкал, тобто шкал, які характеризуються наявністю одного наголошеного складу (25 % – у групі «похилий вік», 4,5 % – у групі «юність» при читанні ідентичного тексту; 29,7% – у групі «зрілість» та 6,4 % – у групі «юність» при монологічному висловлюванні). Це спостереження є логічним, адже невідповідне мовлення характеризується присутністю коротких синтагм, а також еліптичних конструкцій.

При зіставленні даних аналізу, отриманих при читанні інформантами ідентичного тексту та квазіспонтанному монологічному висловлюванні, слід звернути уваги на високий відсоток використання висхідної шкали в монологічному мовленні (найбільший відсоток зафіксований у мовленні пенсіонерки – 22 %, якому притаманний стійкий Йоркширський акцент), а також хвилеподібної шкали (20,3 % у мовленні сантехніка та 12,1% у мовленні оператора-адміністратора, що належать до вікової групи «зрілість»), яка не є характерною для читання ідентичного тексту.

Наявність скандетної шкали при читанні тексту маркує мовлення представників лише середнього та похилого віку, а в монологічних висловлюваннях зафіксована лише в мовленні студента коледжу (2,1 %).

Певні висновки про емоційність жителів Йоркширу можна зробити завдяки використанню ковзної шкали в мовленні представників усіх вікових груп. Більше всього ковзних шкал зафіксовано в мовленні пенсіонерки (7,7% при читанні та 14,7 % при відповіді на питання інтерв'ю).

Наступним етапом аудитивного аналізу став опис номенклатури та частотності використання термінальних тонів (див. табл. 4, 5). Аналізуючи частотність вживання термінальних тонів, можна зробити висновок, що номенклатура тонів, яка характерна для британського варіанту англійської мови, представлена повністю.

Таблиця 4

Частотність вживання термінальних тонів (читання)

Інформанти	Основні термінальні тони, %							
	Н(\)	В(/)	Р(-)	НВ(V)	ВН(Λ)	Н+В (\+/)	В+Н (/+\)	Разом
Пенсіонерка (90 р.)	42,1	10,5	22,8	10,5	12,3	–	1,8	100,0
Сантехнік (53 р.)	66,7	7,4	24,1	–	1,8	–	–	100,0
Оператор-адміністратор (49 р.)	48,0	8,0	36,0	2,0	6,0	–	–	100,0
Секретар-ресепшеоніст (30 р.)	64,2	7,5	22,6	–	5,7	–	–	100,0
Помічник режисера телебачення (27 р.)	58,3	8,4	33,3	–	–	–	–	100,0
Студент коледжу (20 р.)	66,7	13,3	17,8	–	2,2	–	–	100,0

Термінальні тони: Н – низхідний; В – висхідний; Р – рівний; НВ – низхідно-висхідний; ВН – висхідно-низхідний, Н+В – низхідний + висхідний, В+Н – висхідний + низхідний.

Таблиця 5

Частотність вживання термінальних тонів (інтерв'ю)

Інформанти	Основні термінальні тони, %							
	Н(\)	В(/)	Р(-)	НВ(V)	ВН(Λ)	Н+В (\+/)	В+Н (/+\)	Разом
Пенсіонерка (90 р.)	50,0	29,7	6,2	4,7	6,2	1,6	1,6	100,0
Сантехнік (53 р.)	51,6	37,5	7,8	–	3,1	–	–	100,0
Оператор-адміністратор (49 р.)	60,0	12,3	20,0	4,6	3,1	–	–	100,0
Секретар-ресепшеоніст (30 р.)	39,1	26,1	8,7	13,1	4,3	8,7	–	100,0
Помічник режисера телебачення (27 р.)	6,5	56,5	37,0	–	–	–	–	100,0
Студент-коледжу (20 р.)	28,0	30,0	36,0	4,0	–	–	2,0	100,0

Термінальні тони: Н – низхідний; В – висхідний; Р – рівний; НВ – низхідно-висхідний; ВН – висхідно-низхідний, Н+В – низхідний + висхідний, В+Н – висхідний + низхідний.

Низхідні тони складають найбільшу частину термінальних тонів у мовленні представників усіх вікових груп (середні показники складають: 57,7 % – читання тесту, 39, 2 % – монологічне висловлювання без урахування віку).

Частотність використання висхідних термінальних тонів у кінці синтагми достатньо висока (середні показники складають: 9,2 % – читання тесту, 32 % – монологічне висловлювання без урахування віку). У проаналізованих монологічних висловлюваннях, які є відповідями на питання інтерв'ю,

висхідний тон використовується для підтримання бесіди та звертання до інтерв'юера, тим самим реалізуючи комунікативну функцію. Цим пояснюється більший відсоток вживання висхідного тону в монологічному мовленні в порівнянні з читанням тексту. Значна рекурентність вживання висхідних тонів зафіксована в мовленні представників групи «молодість» (56,5 % – мовлення помічника режисера телебачення).

Ще однією дистинктивною особливістю мовлення носіїв Йоркширського діалекту всіх вікових груп є використання рівних термінальних тонів. Слід відмітити, що загальна кількість рівних тонів у квазіспонтанному мовленні зменшується пропорційно віку мовця. Домінуюче положення за кількістю рівних термінальних тонів належить мовленню представників вікової групи «юність» та «молодість»: 36 та 37 % відповідно. Найменшу кількість рівних тонів відмічено в мовленні інформантів похилого віку (6,2 %), де лідируючим є низхідний тон.

Складні (низхідно-висхідний та висхідно-низхідний) та складені (низхідний+висхідний, висхідно+низхідний) термінальні тони не є рекурентними як у читанні тексту інформантами, так і у монологічному мовленні.

Найбільш високий відсоток використання складного висхідно-низхідного тону зафіксований у мовленні пенсіонерки (група «похилий вік») – 12,3 % (читання), 6,2 % (інтерв'ю), що взагалі є типовим для мовлення інформантів з північних регіонів Англії. На долю низхідно-висхідного тону припадає 13,1 % (мовлення молодих жителів Йоркширу при монологічному висловлюванні) та 10,5 % (мовлення представників похилого віку при читанні тексту). Складені термінальні тони представлені в мовленні інформантів юного, молодого та похилого віку, зовсім не зустрічаються в мовленні інформантів середнього віку.

В області темпоральної організації мовлення отримані наступні результати: для всіх вікових груп характерними є середній темп мовлення, який трохи уповільнюється зі збільшенням віку мовців, а також контрастні темпоральні переходи (від повільного до середнього, від середнього до швидкого) в моменти будь-якого емоційного збудження; дрібність синтагматичного членування мовлення з використанням коротких, середніх, емпатичних та гезітаційних пауз.

Узагальнюючи все вищезазначене, слід зауважити, що мовлення взагалі та мелодичний і темпоральний компоненти зокрема можуть слугувати ідентифікатором різних вікових груп людей та періодів їх життя. Ступінь прояву регіональних особливостей залежить від віку мовця.

Протиставлення читання та квазіспонтанного мовлення виявило, що мовлення демонструє більший ступінь прояву регіональних просодичних ознак, є більш природним у порівнянні з консервативним читанням ідентичного тексту.

Таким чином, діалект та вік мовців є невід'ємними чинниками, які впливають на вибір інтонаційних моделей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипова А. М. Система речевой интонации / А. М. Антипова. – М.: Высшая школа, 1979. – 131 с.
2. Блохина Л.П. Методика анализа просодических характеристик речи: Методические указания / Л.П. Блохина, Р.К. Потапова. – М.: МГПИИЯ, 1982. – 73 с.
3. Бродович О. И. Диалектная вариативность английского языка / О.И. Бродович. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1988. – 194 с.
4. Гапчук О.М. Вікова диференціація стратегій і тактик дискурсу в сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / Олена Михайлівна Гапчук. – Харків, 2000. – 20 с.
5. Маковский М.М. Английская диалектология. Современные английские территориальные диалекты Великобритании / М.М. Маковский. – М.: Высшая школа, 1980. – 210 с.
6. Наумов В.В. Лингвистическая идентификация личности // В.В. Наумов. – М.: Изд-во «КомКнига», 2006. – 240 с.
7. Палагина Н.Н. Психология развития и возрастная психология: Учебное пособие для вузов / Н.Н. Палагина. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 288 с.
8. Романова Е.Ю. Просодическая вариативность американской монологической речи в различных возрастных группах: дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Е.Ю. Романова. – М., 2008. – 206 с.
9. Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения / Т.И. Шевченко. – М.: Высшая школа, 1990. – 144 с.
10. Щерба Л.В. Фонетика французского языка / Л.В. Щерба. – Москва: «Высшая школа», 1963. – 308 с.
11. Eckert P. Age as a Sociolinguistic Variable / P. Eckert // In F. (ed.) the Handbook of Sociolinguistics. – Oxford: Blackwell Publishers, 1997. – P. 151–167.
12. Helfrich H. Age Markers in Speech / H. Helfrich // In Scherer K.R. and Giles H. (eds.) Social Markers in Speech. – Cambridge: Cambridge University Press, 1979. – P. 63–146
13. Kellert A. The Yorkshire Dictionary of Dialect, Tradition and Folklore / A. Kellert. – Otley, West Yorkshire: Smith Settle, 2008. – 217 p.
14. Orton H. Survey of English dialects. The basic material / H. Orton, E. Dieth. Vol. 1. The six northern counties and the Isle of Man. – 2d ed. – Leeds: Arnold, 1964. – 333 p.
15. Wakelin M. English Dialects: An Introduction / M. Wakelin. – L., 1972. – 189 p.
16. Wells J.C. Accents of English / J.C. Wells. Vol. 2: The British Isles. – L.: Cambridge University Press, 1982. – 465 p.
17. Wright P. Yorkshire's Yammer / P. Wright. – L., 1994. – 64 p.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2013 р.